

Ivo van Hove over *zijn* Toneelgroep Amsterdam

'IK STA BEKEND ALS EEN HEFTIG BAASJE...'

Toneelgroep Amsterdam bestaat vijftwintig jaar. Een kwart eeuw bespeelt het gezelschap de Grote Zaal (en sinds drie jaar ook de Rabozaal) van de Stadsschouwburg aan het Leidseplein: vijftwintig jaar eigentijdse en experimentele stukken en bewerkingen. Directeur en regisseur Ivo van Hove is er nog lang niet klaar mee en drijft zijn acteurs met genoegen tot het uiterste: 'Elke voorstelling ben je weer op zoek naar het Olympisch record.'

tekst **Stijn Aerden** foto's **Jan Versweyveld**

De artiestenfoyer van de Stopera, vlak voor de generale repetitie van *Der Schatzgräber*: overal geschminkte gezichten, kussenbuiken, krulsnorren en middeleeuwse kostuums. Er wordt gelachen, op schouders geslagen, er worden toonladders geoefend, en daar middenin, aan een klein tafeltje, zit de regisseur van het spektakel, Ivo van Hove, onbewogen, als in het oog van de orkaan. Maar als hij begint te vertellen, De Eerste Man van Toneelgroep Amsterdam, is hij er ook helemaal. 'Geleerd op het internaat, het Klein Seminarie in Hoogstraten,' zal hij later zeggen. 'Die totale focus. Je moest ook wel, in een studiezaal met 150 jongens. Die maken een herrie, geloof me.'

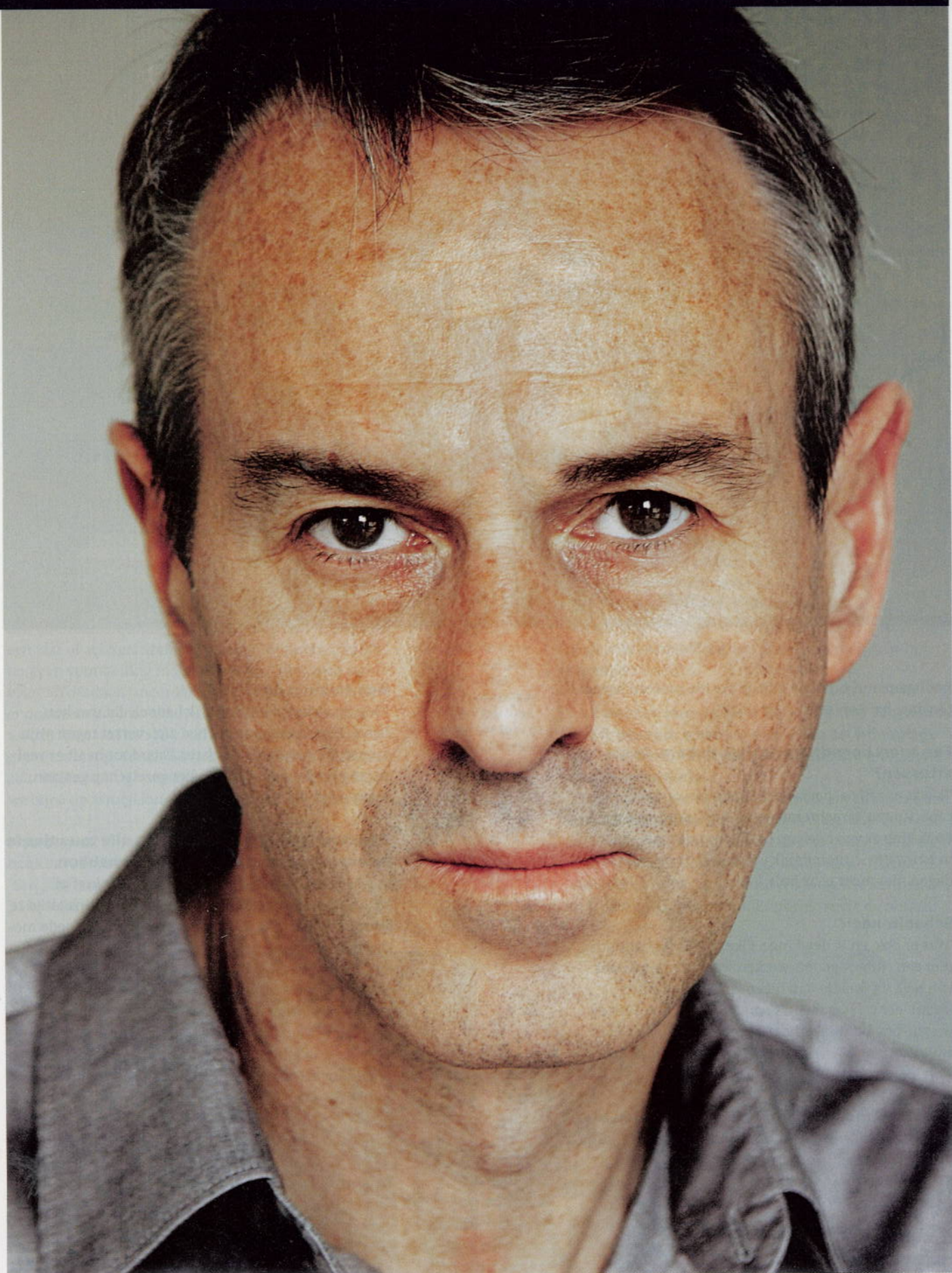
Ivo Ferdinand Coleta van Hove – apothekerszoon uit het Vlaamse Kwaadmechelen. Van Het Zuidelijk Toneel (Eindhoven), waarvan hij op zijn dertigste directeur werd, en het Holland Festival – dat leidde hij zeven

jaar – kwam hij in 2001 terecht bij het grootste en beroemdste theatergezelschap van Nederland: Toneelgroep Amsterdam (TA). Hij werd er algemeen directeur, artistiek leider en eerste regisseur, meer smaken bestonden er niet. En toch zag hij nog kans tot het voeren van imposante gastregies, onder andere bij De Nederlandse Opera, de Vlaamse Opera en gezelschappen in New York, Hamburg, München en Berlijn. Dat doet hij nog steeds. Dat soort uitstapjes werken volgens hem inspirerend en bevruchtend voor zijn taken aan het Leidseplein. En verder noemt hij het allemaal een kwestie van timemanagement. 'Ook dát heb ik geleerd op het internaat.'

'Ik ben er niet op uit sympathiek gevonden te worden'

Wat heeft u niet geleerd op het internaat?

'Nou ja, inderdaad. Ik heb daar van mijn elfde tot mijn zeventiende gezeten, intern, en het lijkt of ik daar het hele leven al een keer heb geleefd. Alles kwam voorbij: heimee, verdriet, verliefd worden, agressie,

Ivo van Hove tijdens de repetitie van *De Russen!*

hooliganisme, outsider zijn, je positie moeten bevechten, insider worden...'

Een soort hogedrukpan voor pubers. Paste u ertussen?

'Ik was er zelfs al heel snel haantje de voorste. Leiderscapaciteiten, ja, achteraf gezien kun je dat zo zeggen. En ik ging er van heel erg ontheemd naar als een vis in het water – uiteindelijk wilde ik zelfs op mijn vrije dagen niet meer naar huis.'

Schooltoneel?

'Was er ook, en ik deed mee. Elke woensdagnamiddag met een clubje aan iets werken waar niemand weet van had, en waar je dan ineens mee naar buiten kwam: eens per jaar een voorstelling. Ik heb daar de warme band ontdekt die dat creëert, een plek waar alles geoorloofd is, een plek binnen die al besloten wereld.'

We gaan naar Amsterdam. Uw aantreden hier in 2001 ging met een boem en een knal – niet bepaald geruisloos.

'Het had veel te maken met beeldvorming. Ik werd enorm geprofileerd als de man in het strakke pak, tegenover mijn voorganger Gerardjan Rijnders, meer het joviale type. Die kwam op de fiets naar het Leidseplein.'

'Ik werd enorm geprofileerd als de man in het strakke pak'

Hoe kwam u dan?

'Ook op de fiets natuurlijk. Ik bedoel: dat was het beeld. Een aantal mensen had zich verzet tegen mijn komst, dat merkte ik pas later. Daardoor heeft er veel te lang, veel te veel druk op het gezelschap gestaan. Maar goed, dat is verleden tijd.'

Directeur en regisseur – u heeft alle touwtjes in handen. Dat moet zijn voordelen hebben.

'Als het moet heb ik het laatste woord: linksaf of rechtsaf – in de praktijk probeer je natuurlijk altijd te voorkomen dat het daarop aankomt. Ik heb goede medewerkers om me heen, ik kan uitstekend delegeren. Maar voordelen heeft het ook zeker. Als ik een voorstelling van zes uur wil regisseren, zoals de *Romeinse tragedies*, dan kan ik die beslissing nemen. Elf weken repeteren. Mijn drift om mooie, betekenisvolle dingen te maken, wordt niet gedwarsboomd door een zakelijk leider ergens anders in het gebouw. En omdat ik de helikoptervisie heb, kan ik ook zorgen dat elke euro goed wordt besteed en terecht komt op de plek waar die terecht moet komen.'

Raken uw rollen nooit in de knoop?

'Ik heb wel moeten leren tegen medewerkers te zeggen: ik praat nu met jou als directeur, niet als regisseur. Dat was wel eens verwarrend. TA heeft vijftien- en zestig mensen in vaste dienst, onder wie vijftientig

acteurs. Een heel bijzondere, heterogene, zeer boeiende club mensen. Ja, je leert wel schakelen.'

Wat heeft Van Hove - de manager, de man-in-het-pak - bij TA veranderd?

'De structuur van de organisatie is transparanter geworden. Medewerkers weten op welke deur ze moeten kloppen als ze een vraag hebben. Of een klacht. Daarin heb ik echt geprobeerd TA naar de 21e eeuw te tillen. Sommigen zien dat als verzakelijking, ik vind het professionalisering. Verder is het decoratieatelier geprivatiseerd en gaan we nu op zoek naar sponsors, ook voor afzonderlijke stukken. Het mocht allemaal wat efficiënter, wat economischer. Vroeger werd een stuk na twee maanden afgebroken, letterlijk: decor, hup, weg. Dat doen we allang niet meer.'

Toneelgroep Amsterdam brengt in een seizoen zes premières en twaalf reprises.

'Dat is de bedoeling. Door de bezuinigingen maken we nu even pas op de plaats: dit seizoen komen we met drie premières. Met het hernemen van stukken zijn we een jaar of acht geleden begonnen. Het publiek hoeft nu geen voorstelling meer te missen, dat is toch service? En omdat er meerdere voorstellingen lopen, zijn er ook meer acteurs aan het werk. Sinds de opening van de Rabozaal in 2009 werkt die manier van programmeren optimaal. We hebben een bibliotheek van zo'n vijftig voorstellingen - voorstellingen die we bijna op afroep kunnen spelen. Dat is echt uniek.'

Hoe begint voor Van Hove - de regisseur - het maken van een nieuwe voorstelling?

'Een jaar voor de première ga ik met dramaturgen een paar weken om de tekst zitten. Bij elk zinnetje stel-

Ivo van Hove

- Ivo Ferdinand Coleta van Hove (Heist-op-den-Berg, 1958) groeit op in het Vlaamse Kwaadmechelen als apothekerszoon en oudste van drie jongens
- Doorloopt tussen zijn elfde en zeventiende het Klein Seminarie in Hoogstraten
- Studeert twee jaar Rechten in Brussel en stapt over naar de regisseuropleiding op het Rits (Brussel)
- Op een feestje ontmoet hij zijn levensgezel Jan Versweyeld, tevens zijn vaste scenograaf
- Vanaf 1981 maakt hij voorstellingen met vrienden. Aansluitend wordt hij artistiek leider van AKT en De Tijd (Antwerpen)
- 1990-2000: directeur van Het Zuidelijk Toneel
- 1998-2004: leider Holland Festival
- 2001 tot heden: algemeen directeur van Toneelgroep Amsterdam

len we ons de vraag: waarom staat dat daar? Waarom zegt die meneer dat tegen die mevrouw? Tegelijkertijd denk ik met scenograaf Jan Versweyeld na over de setting: het decor, het licht, de kleding - in welke wereld speelt het zich voor ons af? Wat willen we er visueel mee vertellen? Dat zijn twee lijnen die parallel lopen maar elkaar ook raken. Als uiteindelijk de acteurs erbij komen, is er al een heel denkproces achter de rug, en toch begint dan pas het eigenlijke werk.'

Kan een acteur zijn Hamlet of Othello nog een beetje naar zijn hand zetten?

'Natuurlijk. Ik kom niet aanzetten met een stramien, het is een gedachtegang. Al zijn er wel grenzen. Uiteindelijk is het een persoonlijk verhaal, ik zit in elk stuk dat ik regisseer. Maar tijdens de repetitieperiode spat de energie er bij iedereen vanaf: de verschillende meningen, de verschillende intonaties. Dat is heel waardevol, daar wordt een voorstelling altijd rijker van. Blijven kijken en luisteren, dat is de kunst van het regisseren. En uiteindelijk de beste ideeën monteren - dat levert dan weer een Olympisch record op, hoop je. Ja, elke voorstelling ben je weer op zoek naar het Olympisch record.'

Een actrice van de New York Theatre Workshop heeft gezegd: geef Ivo een salto en hij vraagt een dubbele. Geef hem een dubbele en hij wil een driedubbele...

'De limieten opzoeken. Ja, dat kun je alleen maar doen met fantastische acteurs en die fantastische acteurs heb ik. Kijk, Gijs Scholten van Aschat, Kitty Courbois, Chris Nietvelt, Hans Kesting, Halina Reijn, Karina Smulders... noem ze allemaal maar op, die kunnen ook heel goed spelen zonder mij. En toch, de blik en

Repetitie van *Husbands*

de aanwijzingen van een regisseur kunnen een acteur pushen, pushen, net zolang totdat die in een dimensie komt waar die anders nooit beland zou zijn. Regisseurs als Johan Simons en Luk Perceval beheersen dat supergoed, die kunnen op het toneel echt hun verhaal via acteurs vertellen. In *Macbeth* heeft Johan Simons Fedja van Huêt opgestuwd tot de grens van het extreme. Zoeken naar waar het echt moeilijk wordt, dan kun je de kern van een personage raken.'

Het klinkt ook als een vrijbrief om een acteur alle hoeken van de vloer te laten zien.

'Het tegendeel is waar. Het repetitielokaal moet een plek zijn waar acteurs zich veilig voelen om dingen te laten zien, uit te proberen. Ik sta misschien bekend als een heftig baasje, temperamentvol, en ik durf ook wel eens een keer 'uit mijn kram te schieten', om het in goed Vlaams te zeggen. Maar nooit tegen acteurs. Zelden tot nooit.'

Dat reserveert u voor uw rol als directeur?

'Nee, ook daarin ga ik niet als een macho tekeer. In vergaderingen kan ik heel goed op 'low energy' gaan, op sluimerstand... Als een krokodil die in de vijver ligt, oogjes net boven water, die toeslaat wanneer het nodig is.'

Speelt u wel eens dingen voor, als regisseur?

'Nee, ik zit op een stoel, sta op, en loop naar een acteur toe als ik opmerkingen heb. Kleine seconden-momenten speel ik voor, meer kan ik niet.'

U schijnt anders een geweldige driftige koning in huis te hebben.

'Wie zegt dat? Haha, ja, ik kan heel goed crisissen spelen.'

Met Reinout Scholten van *Asschat* tijdens de repetitie van *Othello*

Kijkt u op tegen uw acteurs?

'Ik ken regisseurs die honderd doden sterven omdat ze schrik hebben van hun acteurs. Ik zeg alles tegen ze wat ik wil of vind – ik ben er niet op uit sympathiek gevonden te worden. Ik wil iets raken. Ik wil ze tot heel goede prestaties brengen.'

En opkijken in de zin van benijden?

'Ik heb het nooit geambieerd om acteur te worden. Maar gisteren repeteerden we voor het eerst weer *Het temmen van de feeks*, en het knetterde aan alle kanten. Op zo'n moment ben ik ontroerd. Het was weer helemaal de voorstelling zoals ik hem destijds bedoelde, de ziel voelde ik weer, en dat is hún talent. Ik heb nog wel wat puntjes op de i gezet. Als iets goed is, is het ook heel makkelijk om te zien hoe het nóg beter kan.'

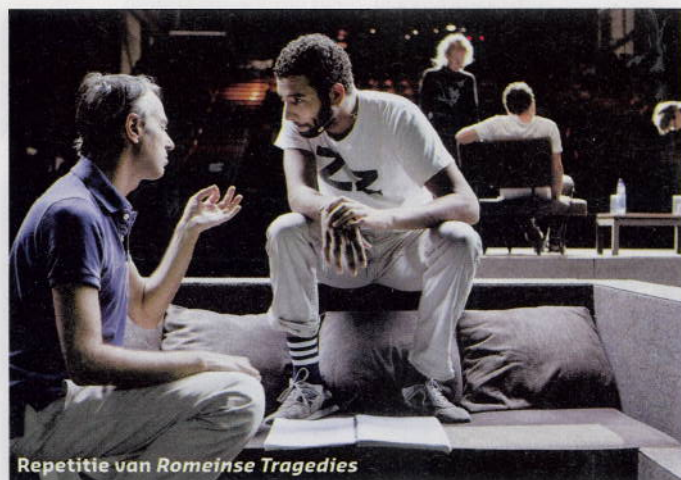
U bent ze niet om de hals gevlogen?

'Nee, ik moet toegeven, ik ben niet goed in het geven van complimentjes. Dat is een zwakte. De acteurs weten dat inmiddels, maar in mijn dagelijks leven loop ik er wel eens tegenaan. Die sociaal wenselijke dingen – "Goeiemorgen allemaal" – s ochtend bij het binnenkomen, dat vind ik wel eens moeilijk. Dan hou ik de luiken nog even omlaag.'

En moet uw omgeving het doen met uw vage, Mona Lisa-achtige glimlach, zoals de Vlaamse acteur Julien Schoenaerts het noemde.

'Ja, volgens Julien wist je nooit precies wat er achter die glimlach schuilging. Mooi toch? Dat is Het Geheim van de Mona Lisa. Ik vind het niet erg om geheimen te hebben. Ik doe mijn gordijnen 's avonds ook nog altijd dicht, zoals een goeie Belg betaamt. Wij mensen hebben alles te verbergen, ook al doen we soms van niet.'

'Tijdens de repetitieprijde spat de energie er bij iedereen vanaf'

Repetitie van *Romeinse Tragedies*

Ivo van Hove in het decor van *La voix humaine*

Wat is het geheim van uw relatie en werkrelatie met Jan Versweyveld?

'Wat wilt u weten? We zijn 32 jaar samen, Jan heeft in zijn werk een ongelooflijk goede smaak en gevoel voor theatraaliteit; hij schept werelden die ik fantastisch vind. En hij is superkritisch, hij zegt alles tegen me, ook wat ik niet wil horen en vooral op momenten dat ik het niet wil horen. Hij kan me aan. Ik heb tot nu toe geen voorstelling zonder hem gemaakt.'

Voor het jubileum stelt Versweyveld ook een expositie samen in het FOAM met zijn werk als TA-huisfotograaf. Voelen jullie je af en toe niet een beetje het echtpaar dat boven eigen winkel woont - altijd dat vak?

'Zo ken ik dat wel van mijn ouders, ja. Die runden samen de apotheek, van acht tot acht. En Jan en ik kijken elkaar ook wel eens aan: waarom werken we zo hard? Als ik voor mezelf spreek: omdat ik het heel graag doe en omdat ik me in mijn werk kan uiten. Ik wil verhalen vertellen, terugkomen op verhalen omdat ik een andere vorm heb gevonden om ze te vertellen... Er bestaat wel een leven naast het theater, maar dat zit er ook weer met allerlei lijntjes aan vast. Mijn werk is voor mij eigenlijk één groot dagboek.'

Wat wordt uw TA-erfenis?

'Geen Ivo-van-Hove-gezelschap, maar wel een gezelschap met een eigen gezicht en een gezelschap dat zich verder kan en durft te ontwikkelen. Door het vangnet van de hernemingen, voorstellingen die hun succes al hebben bewezen, is het mogelijk om te blijven experimenteren.'

schap met een eigen gezicht en een gezelschap dat zich verder kan en durft te ontwikkelen. Door het vangnet van de hernemingen, voorstellingen die hun succes al hebben bewezen, is het mogelijk om te blijven experimenteren.'

U verliet Het Zuidelijk Toneel toen u daar de boel behoorlijk op de rails had; u vertrok bij het Holland Festival toen u daar het aanbod had verbreed en een jonger publiek had aangetrokken, nu gaat het Toneelgroep Amsterdam voor de wind, met grote successen in binnen- en buitenland...

[kijk omzichtig op zijn horloge]

Bent u niet stiekem aan het inpakken? Job well done?

'O, nee, zo zit ik niet in elkaar. Ik ben niet de man van de nieuwe uitdagingen of van de carrièreplanning. Ik geloof in verdieping. Toneelgroep Amsterdam is uniek in de wereld - ik hoop ook dat we de groep in z'n volle breedte overeind kunnen houden. We kunnen ons meten met de beste Duitse gezelschappen, en dat voor ongeveer een vierde, een vijfde van hun budget.'

Dat klinkt toch als een compliment.

'Zeker, ik heb zelden zo'n grote groep van zulke goeie acteurs bij elkaar gezien. Voilà.'

toneel

Toneelgroep Amsterdam

Wish you were here

2 oktober

La voix humaine

2-3 oktober

Romeinse tragedies

5-6-7 oktober

Macbeth

22-23-24 oktober
Stadsschouwburg
Amsterdam